

The Role of Sophists in the Formation of the Epistemological Foundations of Plato's Political Philosophy: A Short Assessment

Mehmet KANATLI¹

Keywords

Sophists, Plato,
Epistemology,
Political
Philosophy.

Article History

Received
8 Sep, 2020
Accepted
24 Dec, 2020

Abstract

The main goal of this study is basically to explain how the epistemological foundations of the political philosophy that Plato developed in his work called State were shaped by arguments concerning epistemology put forward by Sophists. Besides, it is also argued in the study that how the relation between epistemology and understanding of politics that Sophists made has an impacts on Plato's epistemology and his undertanding of political philosophy.

Platon'un Siyaset Felsefesinin Epistemolojik Temellerinin Oluşmasında Sofistlerin Rolü: Kısa Bir Değerlendirme

Anahtar Kelimeler

Sofistler, Platon,
Epistemoloji,
Siyaset Felsefesi.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
8 Eylül 2020
Kabul Tarihi
24 Aralık 2020

Özet

Bu çalışmanın temel amacı; Platon'un Devlet adlı eserinde geliştirmiş olduğu siyaset felsefesinin epistemolojik temellerini oluştururken Sofistlerin epistemolojiye dair geliştirdikleri argümanlardan nasıl etkilendiğini açıklamaya çalışmaktır. Bununla birlikte çalışmada; Sofistlerin geliştirmiş oldukları epistemoloji ile siyaset anlayışları arasında kurmuş oldukları ilişkinin diyalektik düzlemde nasıl hem Platon'un geliştirmiş olduğu epistemolojiyi hem de bu epistemolojiden yola çıkarak temellerini attığı siyaset felsefesini etkilediği açıklanmaktadır.

1. Giriş

Bilgiyi elde etme yönteminin, tutarlı bir siyaset felsefesinin gelişiminde önemli bir unsur olduğu gerçeğini siyasi düşünceler tarihinde birçok filozofun eserlerinde görmek mümkündür. Geniş anlamda felsefelerini dar anlamda ise siyasete dair görüşlerini tutarlı ve sistematik bir biçimde ortaya koyan filozoflardan biri ve hatta ilki olan Platon'un bu türden çaba içine girmesine ön ayak olan 'Sofistlerin' bilgiye ve siyasete dair görüşleri, Platon'un geliştirmiş olduğu epistemoloji ve siyasete dair argümanların diyalektik düzlemde adeta anti-tezini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, Sofistlerin bilgi ve siyaset arasında kurmuş oldukları ilişki tez olarak değerlendirildiğinde, Platon'un bilgi elde etmeye yöntemine ve siyasete dair argümanlarını anti-tez olarak okumak pekâlâ mümkündür. Bir felsefi geleneği

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-2215-4038. Dr., Hitit Üniversitesi, mehmet.kanatli@hotmail.com

anlamak her şeyden evvel felsefi geleneğin yeşerdiği dönemdeki tarihsel olayları, toplumsal, kültürel ve siyasal oluşumları ve koşulları ele almayı gerektirir ki; Platon'un Sofistlere dair görüşleri de bütün bu koşulları içeren özelliktedir. Bu bağlamda, Russell'ın Platon için kullandığı "Platon adeta kendini sofistleri küçük düşürmeye adanmıştır" (Russell, 2016: 187) sözü son derece yerinde bir tespittir.

Peleponnesos Savaşları'na, sınıfsal ve parti bazında mücadelelere, Otuzlar Tiranlığı'nın estirdiği teröre ve her şeyden önemlisi de demokrasinin hoşgörüsüzlüğüne tanıklık etmiş olan Platon, Yunan polislerinin çözülüşünü bizatihi gözlemleyerek yaşamının önemli bir kısmını Atina Polisi'nin nasıl kurtulacağına adanmıştır (Ağaoğulları, 2002: 191). Buradan hareketle, Platon'un esas amacının, Platon'un gözünde gün geçtikçe yozlaşan ve kötü idare edilmeye başlayan Atina Polisi'nde ideal düzeni sağlamak için siyaseti yeniden inşa etmek olduğu söylenebilir (Şahin, 2020: 2). Bu bağlamda, Platon sofistlerin epistemolojiden kaynaklı görecelik argümanını hem ahlaki hem de siyasi gerilemenin bir parçası olarak görüp, sistemli bir siyaset felsefesi geliştirmiştir. Sağlıklı bir siyasal sistemin inşa edilebilmesi için gerekli ilkeleri ortaya koyma çabasına giren Platon, Gunnar Skirberk ve Nills Gilje'nin de belirttiği üzere, ideal bir toplumsal formasyonun nasıl olması gerektiğini göstermek için *Devlet* adlı eserini kaleme almıştır (Skirberk ve Gilje, 2001: 70). Platon'un geliştirmiş olduğu epistemolojiyle tutarlı olan *Devlet* adlı eser bizlere hem ideal devlet tasarımını anlatmakta hem de bizlere siyasi yönetim şekli olarak demokrasiyi savunan sofistlerin bilgiye eleştirel yaklaşımlarından kaynaklı, başka bir anlamda gerçek bilgiye ulaşmanın imkânsız olduğunu iddia eden argümanlarını çürütmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı Platon'un siyaset felsefesinin epistemolojik temellerinin oluşmasında sofistlerin rolünü açıklayabilmektir. Bu doğrultuda, çalışma üç alt başlık şeklinde oluşmakta olup, birinci bölümde genel olarak sofistler, sofistlerin bilgiye dair görüşleri ve bu bilginin sofistlerin siyasi görüşleriyle olan ilişkisi açıklanırken, ikinci bölümde Platon'un epistemolojisinin temel hatları belirlenerek, Platon'un siyaset felsefesinin oluşumunda geliştirmiş olduğu epistemolojinin izleri sürülecektir. Üçüncü bölümde ise diyalektik düzlemde Platon'un siyaset felsefesinin epistemolojisinin oluşumunda sofistlerin rolü tartışılacaktır.

2. Sofistler, Bilgi ve Siyaset

"Yunanca bir sanat ya da beceriyi öğreten uzman, öğretmen, sanatçı anlamlarına gelen *sophistes* kelimesinden türetilen" (Peter, 1981: 264) sofist sözcüğü Yunanca'da bilgelik ve hikmet anlamlarına gelmektedir (Şahin, 2020: 3). Bertrand Russell'e göre, gençlere pratik yaşamlarında yararlı olacağı düşünülen belirli şeyler öğretmekle geçimini sağlayan kişiye o dönemde sofist denmektedir (Russell, 2016: 185). Ağaoğullarına göre ise sofist kelime anlamı olarak "ilk üçü birbirine bağlı şu dört anlamı içermektedir: Bilgili kişi, siyasal hayat öğretmeni, retorik ustası ve safsatacı kişi" (Ağaoğulları, 2002: 53-5). "Sofistik hareket, aristokratik değerlere karşı bir tepki hareketi olarak doğmuştu, başlıca amacı o güne değin toplumsal, siyasal hayata yön veren değerleri yıkararak" (Şenel, 1968: 147) genel anlamda demokratik bir toplumsal formasyonun kurulmasını sağlamaktı. Bu bağlamda, Sofistleri iki grup altında toplamak mümkündür. Protagoras, Prodikos, Gorgias ve Hippias gibi düşünürlerin yer aldığı Birinci Kuşak Sofistler demokrasi yanlısı olup,

temel amacın insan yararı olması gerektiğini söyleyen ve kozmosla veya tanrılarla ilgilenmek yerine en değerli varlık olan insanla ilgilenilmesinin felsefe için birincil koşul olduğunu iddia edenlerdir (Şahin, 2020: 4). Birinci Kuşak Sofistlerle bilginin göreceliği konusunda hemfikir olan hatta bilgi konusunda göreceliliği ahlaki doğrular da dâhil her alanda en uç noktaya götüren İkinci Kuşak Sofistler arasında ise Antiphon, Euthydemos, Kallikles, Kritias, Thrasymakhos gibi düşünürler yer almaktadır (Ağaoğulları, 2002: 67). Her ne kadar sofistler arasında düşünsel farklılıklar olsa da onların bilgiye ulaşmaya dair temel görüşlerinin örtüştüğünü ve Eduard Zeller'in de belirttiği üzere daha "eşitlikçi bir toplumsal formasyon arzuladıklarını" söylemek mümkündür (Zeller, 2001: 27). Bu bağlamda Sofistler, Çiğdem Yıldızdöken'in de belirttiği üzere, genel anlamda "evrensel, mutlak bilginin olamayacağını ve tümel bir ahlaki norm olmayacağını eleştirel, şüphe eden bir zihniyetle savunmuşlardır" (Yıldızdöken, 2017: 185). Yine benzer şekilde her iki kuşak sofistlerin epistemolojiye dair görüşlerinin örtüştüğünü iddia eden Sara Çelik'e göre de "Sofistler, insanlara, onlara yarar sağlayan bilgileri kazandırmaya çalıştıkları için, felsefi açıdan rölativist (görelî) bir bilgi anlayışını benimsemişlerdir" (Çelik, 2010: 37).

Platon'un epistemolojisini etkileyen bu türden sofistlik bilgiye dair argümanların gelişmesine katkıda bulunan sırasıyla göreceliği ve aşırı kuşkuculuğu savunan ve Sofistlerin bilgiye dair görüşlerinin sistematik analizini geliştiren Protagoras ve Gorgias'ın bilgiye dair argümanlarını tartışmak, Platon'un epistemolojisinin nasıl şekillendiğini anlamak adına son derece önemlidir. Görecelilik argümanını savunan Protagoras, "Metrosantropospanton= insan her şeyin ölçüsüdür" sözü ile mutlak veya genel geçer bilginin yanıltıcı olduğunu ve dolayısıyla bilginin kişiden kişiye değişeceğini ve her şeyin ölçüsünün insan olduğunu iddia eder (Platon, 1986: 152a). Theaitetos adlı kitabında diyaloglardan birini temsil eden Protagoras'ın bu yöndeki düşüncesini Platon aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

"Herhangi bir şey bana nasıl görünüyorsa benim için öyledir, sana nasıl görünüyorsa senin için de öyle... Üşüyen için rüzgar soğuktur, üşümeyen için ise soğuk değildir" (Platon, 1986: 152a).

Alaeddin Şenel'e göre Protagoras'ın bilgiye dair bu görüşü esasında "aristokrasi yanlısı Pindaros'un "(n)omos (geleneksel ve ilahi hukuk) her şeyin kralıdır" sözünde ifadesini bulan kollektivist ve baskıcı görüşüne karşılık, Protogoras'ın bu sözü oldukça bireyci ve özgürlükçü bir nitelik arz eder" (Şenel, 1968: 117-18). Sofist düşünceye görecelilikten ziyade mutlak kuşkuculuğu getiren Gorgias'ın şüpheli felsefesindeki temel çıkış noktası, Duygu Özdemir'in de belirttiği gibi, bilginin bilinemeyeceğinden yola çıkarak "Varlık üzerine bir bilginin imkânını ortadan kaldırmaya çalışmaktır" (Özdemir, 2019: 79). Gorgias'ın bu türden bir epistemolojiyi savunuyor olması doğrunun Protagoras'ta olduğu gibi kişiden kişiye değişmekte olduğu gerçeğinden ziyade hiçbir şeyin doğru olmadığı her şeyin yanlış veya bilinemez olduğudur. Bu bağlamda, Gorgias'ın temel bilgiye dair temel tezlerini Copleston'un (1993: 93) da belirttiği üzere üç önermede toplamak mümkündür:

i-) Hiçbir şey yoktur.

ii-) Varsa bile bilinemez.

iii-) Bilinse bile başkalarına aktarılamaz.

Protogaras'ın bilgide rölativizmi Gorgias'ın ise rölativizmden de öte bir şüpheciliği savunuyor olması esasında, Sofistlerin evrensel bir genel geçer bir doğrunun dolayısıyla da mutlak genel geçer bir bilginin olmadığını iddia etmelerinin arka planında o dönemde Herakleitos'la birlikte süre giden "varlığın değişim içinde olduğu fikrinin kabulü bulunmaktadır" (Özdemir, 2019: 64). Sofistlerin yaşamış olduğu yüzyıllarda yani M.Ö. V. ve VI. yüzyıllarda epistemolojiye dair temel sorun, değişim içinde olan varlığa ilişkin bilginin de değişim içinde olduğu; değişkenliği kendi içinde barındırdığı görüşünün savunulmasında yatmakta olmasıyla birlikte sofistler de bu durum, değerlerin yadsınmasına kadar giden bir oluşum sürecini başlatmıştır (Copleston, 1993: 81). Bilgi ve değerlerde görecelik sofistlerin Aristokratik değerlere de saldırmalarına yol açmış ve dolayısıyla Atina devletinin aristokrasiyi savunan ve yücelik atfedilen yasalarının da sorgulanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Sofist öğretilerin Atina Polisi'nde toplumsal formasyonun şekillenmesinde ne derece önemli olduğunu Yıldızdöken'in aşağıdaki cümlelerinde görmek mümkündür:

"Aristokratik değerlerin yasalastığı *nomos*ların değersizliğinin sofistlerce gösterilmesiyle, yasaların ve sosyal kurumların tanrısal olmadıkları, bunların insanların konsensus anlayışıyla tutarlı, konulmuş olan yasalar olduğu sonucuna ulaşılır. Konulmuş olan aristokratik yasaların böylelikle halk tarafından kaldırılması, yeni yasalar konulması halkın siyasi arenada rol oynamasına yol açmıştır" (Yıldızdöken, 2017: 190).

Özetle; sofistlerin epistemoloji ve siyasi görüşleri arasında kurdukları ilişkinin Platon'daki yansımalarını iki nokta üzerinden açıklamak mümkündür. Birincisi, sofistlerin bilginin göreceliği konusunda savundukları argümanların bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi Platon'da mutlak bilginin nasıl mümkün olduğu sorusuna yol açtığı gerçeğidir. İkincisi ise, genel anlamda sofistlerin geliştirmiş oldukları epistemolojiden yola çıkarak siyasi yönetim şekli olarak demokrasi taraftarı olmaları, Platon'da aristokratik bir yönetimi epistemolojik olarak meşrulaştırma tezine yol açtığıdır. Bir başka deyişle, Platon'un epistemoloji ve siyasi düzlemde sofistlerle girdiği mücadele Platon'un siyaset felsefesinin temellerinin oluşmasına yol açmıştır ki bunun detaylarına aşağıda değinilmektedir.

3. Platon, Bilgi ve Siyaset

Platon'un gerçek bilgiye ulaşmanın nasıl mümkün olacağını geliştirmiş olduğu 'idealizm'² akımında ifade eder. Platon'u sofistlerden epistemoloji bağlamında ayıran en önemli unsur, Macit Gökberk'in de belirttiği gibi, Platon'un "bilgilerin kapsayıcı bir felsefe öğretisi içinde sistemleştirilmesi denemesini gerçekleştirmiş olmasıdır" (Gökberk, 1980: 57). Platon'un epistemolojisinin temelinde sofistlerin duyular aracılığıyla elde edilecek olan bilginin (*sanıların*) yanıltıcı olacağı gerçeği yatmaktadır. Aristoteles'in Metazfizik'te (1941) işaret ettiği üzere Platon, Kratylos vesilesiyle Herakleitos'un Akış Teorisi'ne (*Doctrine of Flux*)³ aşınadır. Bu aşinalık her ne kadar Platon'u sofistler gibi deneycilikten (ampirizmden) kaynaklı şüpheciliğe sürüklemiş olsa da, Platon son kertede sofistlerden ayrılarak mutlak genel geçer bir bilgiye ulaşmanın mümkün olduğunu iddia eder. Nesnelere ve doksalar sürekli değişim içerisinde olduğu veya bilgi elde etme bağlamında kişiden kişiye farklı izlenimlere yol açtığı için Platon'a göre nesnelere veya duyusal olanın, bilginin konusu veya kaynağı olmada yetersiz kalacağıdır. Dolayısıyla Platon'un epistemoloji kuramı, Richard Popkin ve Avum Stroll'ın da belirttiği gibi, "bilginin ve kesinliğin var olduğunu ve aslında bir şeylerin bilgisine sahip olmanın buna kesinlikle sahip olmak anlamına geldiğini kabul eder" (Popkin ve Stroll, 2002: 43). Platon'un duyularla algılananın ötesinde değişmez, mutlak ve mükemmel olan bilgiye ulaşmanın nasıl mümkün olduğunu kategorik iki ayırım üzerinden açıklamaya koyulur. Nesnelere Evreni ve İdealar veya Formlar Evreni ayırımı bu bağlamda Platon'un epistemolojisini oluşturmada temel kurucu rol oynamaktadır.

Platon, Formlar'ın içeriğine dair argümanlarını Phaedo, Symposium ve özellikle Devlet gibi klasik diyaloglarında açıklamaktadır. "Devlet'in Altıncı Kitabı'nda "mutlak bir güzel, mutlak bir iyi vardır; kendilerine 'birçok' terimin atfedildiği diğer şeylerin de bir mutlak olanı vardır; nitekim onlar da her birinin özü (*esence*) olarak adlandırılabilirler" (Platon, 1991: 507b) sözü ile; Devlet'in Onuncu Kitabı'nda "her zaman birden çok tekil ortak bir ismi taşıdığına, onlara karşılık gelen bir idea, formun da olduğunu varsayıyoruz" (Platon, 1991: 598b) ifadeleri Platon'un neden kategorik bir ayırım yaptığını açıkça ifade eder. Bu bağlamda, Platon'a göre Nesnelere Evreni yani içinde yaşadığımız dünyadaki tüm nesnelere sürekli değiştiği için gerçek bilgiye ulaşmada yetersiz kalabilecekken, Formlar veya İdealar Evreni mutlak, değişmez ve gerçek olan bilgiyi barındırmaktadır. Bu durumu biraz daha açıklamak gerekirse; Platon'un

²'İdealizm' teriminin felsefi anlamı daha çok 'idea' kelimesinin anlamıyla belirlenmiştir. Kısaca idealizm; gerçekliğin, özdeşsel nesnelere ve güçlerden çok fikirlerden, idealardan ya da benlerden meydana geldiğini iddia etmektedir. Bir felsefe olarak idealizm, bilgiyi bir yandan akıl ve öte yandan 'nesnelere' gibi iki ayrı bütün arasındaki ilineksel ilişkinin sonucu olarak kabul eden sağduyu ikiciliğine karşıdır. 'Bağımsız nesnelere' Ve 'akıl' ikiciliğini, belirleyen ve belirlenen ilişkisi altında bunları birleştirerek ortadan kaldırmaktadır (Büyükdüvenci, 2019: 343). Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Sabri, Büyükdüvenci. (2019). İdealizm ve Eğitim, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 21 (1): 343-365.

³Akış Doktrini Herakleitos tarafından geliştirilen ve her şeyin değişmekte olduğunu dolayısıyla hiçbir şey sabit kalmayacağı için herhangi bir nesneyi inceleyerek bilgi elde edilemeyeceğini ileri süren görüştür. Bu görüşün en açık dile getirilişi 'bir insan bir ırmakta iki kez yıkanamaz' sözüdür, çünkü bu doktrine göre hem ırmağın kendisi hem de ırmağa giren kişi ikinci denemede değişmiş olacaktır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Internet Encyclopedia of Philosophy, <https://iep.utm.edu/heraclit/#:~:text=3,,not%20at%20the%20same%20time.> (Erişim Tarihi: 18/07/2020).

bizlere etrafımızda gördüğümüz birçok nesnenin veya canlının-mesela masa, at, insan vb.- birbirinden farklı olması veya onlardan elde edilecek olan bilginin göreceli olması bunlardan mutlak bilginin çıkarsanamayacağı anlamına gelmediğini anlatmaktadır.

Nesneler Evreni her ne kadar yanıltıcı da olsa İdealar Evreni'nin oluşmasında önemli bir role sahip olmakla birlikte, gerçeğin, değişmeyenin Formlar Evreninde olduğu gerçeği yine Platon tarafından epistemoloji konusunda altı çizilmesi gereken önemli bir noktadır. Örneklendirirsek; Nesneler Evreninde yer alan herhangi bir masanın, atın veya insanın değişmekte olduğu gerçeği bizim kafamızda at, insan ve masaya dair genel geçer idelerin, fikirlerin değişmesine yol açmayacaktır. Platon bu durumu;“formlar ideallerdir, her şey için yalnız bir ideal bulunmakta, bu idealin örnekleri ise çeşitlilik arz etmektedir” (Platon, 1991: 470b-480b) şeklinde açıklamaktadır. Dolayısıyla, Platon'a göre mutlak iyi, mutlak güzel, mutlak doğru, mutlak adalet gibi olgular İdealar Evreninde olup onlara ulaşmak pekâlâ mümkündür. Yapılması gereken iyi bir eğitim-ki felsefe ve matematik eğitimi bunun başlıca koşuludur- aracılığıyla mutlak olanın bilgisine ulaşmaktır. Daha da önemlisi; Platon'a göre Nesneler Evreninden hareketle-ki ne kadar buradaki nesneler ve olgular İdealar Evreninin birer bozuk kopyası olmuş olsa da-kişi ruhlarımızda yer alan mutlak olanı keşfederek doğru bilgiye ulaşabilmektedir. Platon, bu durumu aşağıdaki şekilde özetlemektedir:

“Her halde benim düşünceme göre gerçek dünyanın sınırlarında “iyi” ideası vardır. İnsan onu kolay kolay göremez. Görebilmek için de dünyada iyi ve güzel ne varsa, hepsinin ondan geldiğini anlamış olması gerekir. Görülen dünyada ışığı yaratan ve dağıtan odur. Gerçek dünyada da doğruluk ve kavrayış ondan gelir. İnsan ancak onu gördükten sonra iç ve dış hayatında bilgece davranabilir” (Platon, 1991: 517a).

Platon'un bilgiye dair bu yönde geliştirmiş olduğu argümanların izini geliştirmiş olduğu siyaset felsefesinde de görmek son derece mümkündür. Platon'un siyaset felsefesinin temellerini oluşturan ana unsur, insan ruhu ile yönetim arasında kurmuş olduğu diyalektiktir (Şahin, 2020: 14). Bu bağlamda Platon, Polisi oluşturan toplumsal tabakanın-köleleri dışarıda bıraktığımızda- üç aşamadan meydana geldiğini iddia eder: Bilgeler, Yiğitler ve Arzulular (Platon, 1991: 441a). Bilgeler ruhun rasyonel kısmını oluştururken, yiğitler ruhun cesur kısmını, arzulular ise ruhun bir anlamda nefis kısmını oluşturmaktadırlar (A.g.e). Platon, ruhun kısımlarını toplumsal tabakaya uyarlayarak bilgeleri yönetici sınıfına, yiğitleri koruyucu sınıfına ve arzuluları da halk (zanaatkârlar, çiftçiler vb) sınıfına ait kişiler olarak kodlar (a.g.e: 484a). Bilgeler, Bican Şahin'in de belirttiği gibi “bilginin âşıkları olmakla birlikte, diyalektiğin eğitimini aldıkları için en yüksek mutluluk anlamına gelen iyi ideasına da erişmeye ehildirler” (Şahin, 2020: 16).

İdeal Devlet'in nasıl olması gerektiği bilgisini İdealar Evreni'ne yerleştiren Platon'a göre bu bilgiye ulaşacak kişi yukarıdaki özelliklere haiz bilge-krallar ya da filozof-krallardır. Çünkü Platon, devleti yönetmenin bilgisine sahip olan filozof-kralların aynı zamanda en iyi yasaların da bilgisine sahip yöneticiler olduğunu ve polisin vatandaşlarının gerçek mutluluğu sağlayacak olan bu yasalara itaat etmesinin hem polisin hem de vatandaşların yararına olacağını iddia etmektedir. Görüldüğü üzere Platon demokrasiye karşı aristokratik bir yönetimin temellerini atarak bir anlamda

Atina Polisi'nin kurtuluşunu mutlak olanın bilgisine ulaşabilen filozof-krallarda görmektedir. Platon bu durumu aşağıdaki şekilde özetlemektedir:

“Filozoflar kral ya da kral ya da önder denilenler gerçekten filozof olmadıkça, böylece aynı insanda devlet gücüyle akıl gücü birleşmedikçe, kesin bir kanunla herkese yalnız kendi yapacağı iş verilmedikçe, devletlerin başı dertten kurtulmaz ve insanoğlu da bunu yapamadıkça tasarlanan devlet mümkün olduğu ölçüde bile doğru olamaz” (Platon, 1991: 473).

Özetle; Platon deneycilikten (*ampirizimden*) kaynaklı bilginin görece doğruluğunu kabul ederek onu aşmak için bilgi elde etme yolunda kategorik bir ayrıma giderek ki bunlar kesinkes bir ayırım olmayıp Nesnel Evreninden yola çıkılarak Formlar Evrenine ulaşılmaktadır- mutlak bilgiye, mutlak doğruya ulaşmanın nasıl mümkün olduğunu açıklamaktadır. Bilgi teorisi ile siyaset felsefesi arasında doğrusal bir ilişki kuran Platon, siyasetin temellerini de insan ruhuna atfettiği özellikler üzerinden inşa ederek iyi bir yönetim nasıl mümkün olacağını açıklamaktadır. Tabii, Platon'un bu yönden uğraş içine girmesinin nedenlerinden biri de sofistlerin bilgiye ve siyasete ilişkin görüşleridir ki; bir sonraki bölümde bu ilişki ele alınmaktadır.

4. Sofistler ve Platon

Hayatının büyük bir kısmını Sofistlerle mücadeleye adanmış Platon'un bu mücadelede karşı geldiği temel düşüncenin ikili bir yönü olduğu söylenmelidir. Bunlardan birincisi, Sofistlerin bilginin göreceliği üzerinden hareketle bir anlamda hem doğa bilimlerinde hem de toplum bilimlerinde genel geçer bir bilginin olamayacağı iddialarıdır. Sanıların ve Platon'un tabiriyle Nesnel Evreninde yer alan olguların yanıltıcı olacağı argümanı, Sofistlerin görecelik düzleminde eleştirel bir bakış açısı geliştirerek düzen karşıtı bir argüman geliştirmeleriyle sonuçlanmış ve Platon'un karşıt bir tez geliştirmesine yol açmıştır. İkincisi ise- ki birincisiyle ilişkili olarak- Sofistlerin, aristokratik değerlerin ve yasaların mutlak değerler ve yasalar olmayıp iktidardakilerin iktidarlarını sürdürmeleri için geliştirdikleri çoğu kere safsatadan oluştuğunu iddia eden argümanlarıdır. Yıldızdöken, Sofistlerin bu yöndeki çabalarını çok yerinde bir tespitle özetlemektedir:

“Sofistler, evrensel, mutlak bilginin olamayacağını ve tümel bir ahlaki norm olmayacağını eleştirel, şüphe eden bir zihniyetle savunmuşlardır. Onların evrensel bir norm ya da bilgi olamayacağını savunmalarının temelinde yatan şey ise onlardan evvel aristokratik Grek kültüründe kabul edilen ve kalıtsal olduğuna inanılan *physis* ve *nomos* arasında, tercihlerini *nomos/thesei*'den yana yapmalarıdır. Burada, konulmuş olan *thesei*'in savunulması zihinde doğuştan getirilen ideler olmadığının kabulü anlamına gelmektedir. Sofistlerle birlikte karşımızda duran bu 'yeni insan' kendi kaderini Tanrıların ellerine teslim etmeyen, varoluşunu bizzat kendisi oluşturan 'aydınlanmış insan'dır. Dolayısıyla, siyaset, din, ahlak ve sanat insanların elindedir” (Yıldızdöken, 2017: 185).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Sofistler o güne değin Atina Polisi başta olmak üzere Polislerin, yasaların ve hatta değerlerin de insan yapısı olduğunu ve dolayısıyla değiştirilebilir özellikte olduğunu iddia etmektedirler. Daha da önemlisi eğer mutlak bilgi yok ise, kimsenin bilgiyi tekeline alma lüksü de olmayacak ve toplumda aristokratik yönden tabakalaşmanın önüne geçilecektir. Bir başka

deyişle, aristokratik yasalarca veya ahlaki değerlerle ayakta durmaya çalışan sınıfsal yapının felsefi temelleri sarsılacak ve toplum bu şekilde Sofistlerin nazarında hem daha eşitlikçi ve demokratik bir yapıya evirilecek hem de bilgiye ve dolayısıyla mutlu yaşama dair aristokratik argümanların içi boşaltılacaktır. İşte, Platon Sofistlerin bu iki argümanına karşı olacak tezleri öne sürerek kendi bilgi teorisini ve ondan türettiği siyaset felsefesini oluşturmuştur. Başından beri hocası Sokrates'i ölüme götüren demokratik yapıya karşı cephe alan Platon, Atina Polisi'nin kurtuluşunu kendi tabiriyle "safsatacı" dediği sofistlerin hem epistemolojiye hem de siyasete dair argümanlarını çürütmekte ve kendi ideal devletini oluşturmakta bulmuştur.

Her şeyden evvel; Platon bilgiyi veya mutlak bilgiyi Formlar Evrenine yerleştirerek ona ulaşmayı ayrıcalıklı bir zümreye kendi tabiriyle filozof-krallara olanaklı kılarak bilgiyi aristokratik bir sınıfın tekeline almıştır. Bilginin bu şekilde toplumda sadece belli bir kesimin ulaşabileceği mertebeye yerleştirilmesi Platon için, Sofistlerin öne sürdükleri birinci argümandan daha fazlası demektir. Platon'un da kabul ettiği sanıların yanılıcı olması veya her şeyin akış halinde olması argümanı epistemolojik anlamda Platon'a idealizm kapısını açmış ve Platon'un orada tabiri caizse istediği gibi at koşturmasını sağlamıştır. Bunun iki nedeni olduğu söylenebilir. Birincisi, İdealar Evreninde olup biteni sadece bilgiler kavrayabileceği için- çünkü onu Nesnel Evreninde doğrulama şansımız yok-filozof aynı zamanda ilah kategorisine yükseltilmektedir. İkincisi ise; halkın veya kitlelerin mutlak bilgiye ulaşma şansı neredeyse imkânsız olduğu için Platon'un felsefi bilgi dediği şeyin ayrıcalıklı bir sınıfın elinde uzun süreli devam etmesi sağlanacaktır. Dolayısıyla, Sofistlerin doğuştan gelen ideler diye bir şeyin olmadığı yönündeki tezine karşı Platon hem ideleri mutlak gerçek düzeyine ulaştırarak hem de bu idelerin sadece belli bir kesim tarafından keşfedilebileceğini öne sürerek Sofistlerin tezine anti-tez oluşturmuştur.

Epistemolojik ve felsefi temellerini bu şekilde oluşturan Platon'un Sofistleri siyaseten de hedef tahtasına koymuş olması şaşırtıcı olmasa gerek. Platon, demokratik atmosferin ihtiyacı sonucunda ortaya çıkan Sofistlerin demokratik eğilimlerini Polisin bekası için bir tehdit unsuru olarak değerlendirmiş ve onlara karşı aristokratik bir yönetim anlayışını savunmuştur. İnsan ruhunu üç aşamaya bölmüş olması ve bunu bir 'yalan'⁴ aracılığıyla kitlelere dayatmaya çalışması, her şeyden evvel sofistlerin eşitlikçi argümanının altını oyan bir içeriğe sahiptir. Kitlelerin hiyerarşik olarak en altta yer alması ve bu durumu Atina Polisi'nin ve dolaylı olarak sözüm ona kendi mutlulukları için istemiş veya kabul etmiş olmaları, Platon'un nazarında son derece ahlaki bir durumdur. İdeal Devlet yönetiminin bilgisine ulaşmış olan ve gerektiğinde bunu kitlelerle paylaşmak zorunda kalmayan filozof-kral daha doğrusu ilah-kral yapmış olduğu yasaları kimi zaman doğal yasalar kimi zaman da pozitif yasalar veçhesiyle halkına dayatmış olması, Platon'un nazarında toplumdaki sınıfsal yapının hiyerarşik temellerini sağlayan bir

⁴Platon düzenin bekasını sağlamak için yöneticilerin gerektiğinde 'Soylu Yalana' başvuracağını iddia eder. Toplumun ruhun üç aşaması üzerinden tasnif eden Platon'a göre yöneticiler bu yalan üzerinden toplumun ve polisin düzenini ve bekasını sağlamakta hiçbir sakınca görmemelidir. Detaylı bilgi için bkz. Platon. (1991). *The Republic*, (Çev). *Benjamin Jowett*. New York: Vintage Classics, syf: 252-256.

içeriğe sahiptir. Daha da önemlisi, Polis Forumu'nun bilgisine erişmiş olan kişi filozof olarak erdemlilik tekeline haiz olmakla birlikte, kral olarak da denetlenemez ve kadri mutlak olan yasalar aracılığıyla toplumun üzerinde gerektiğinde 'polisin bekası' için totaliter bir yönetim sergileme şansına sahiptir. Çünkü filozof-kral sahip olduğu ve Nesnel Evreninde hiçbir canlının sorgulayamayacağı 'bilgisi' aracılığıyla yapacağı ve uygulayacağı yasaları meşrulaştırmaktadır ki; bu yönden bir yönetim anlayışı son derece şüpheli olan Sofistlerin demokratik eğilimli yönetim anlayışlarına anti-tez oluşturmaktadır.

5. Sonuç Yerine

M.Ö. V. ve VI. yüzyıllarda felsefenin yeşermeye başladığı Yunan Dünya'sında epistemolojiye dair tartışmaların merkezinde Akış Doktrini ekseninde vuku bulan mutlak bilginin var olup olmadığı veya mutlak bilgiye ulaşmanın nasıl mümkün olacağı sorunsalı yer almaktadır. Böyle bir atmosferde bilgiye dair eleştirel argümanlar geliştirerek bilgide göreceliği savunan Sofistlerin öne sürmüş oldukları argümanlar hayatının önemli bir kısmını Sofistlerle mücadeleye ayıran Platon'un meşgul etmekle kalmamış aynı zamanda geliştirmiş olduğu epistemolojisinin temellerini Sofistlerin argümanlarına anti-tez olacak şekilde konumlandırmasına yol açmıştır. Nasıl ki Sofistler kendi epistemolojileri doğrultusunda siyasi argümanlar geliştirerek eşitlikçi ve demokratik bir toplumsal formasyonu arzulamışlarsa, Platon da Sofistlerin tezlerine karşı diyalektik düzlemde anti-tezler geliştirerek aristokratik bir düzenin gerekliliğini öne sürmüştür. Bunu yaparken de Platon, bilgiyi idelere mahkûm ederek iktidarı en azından yönetim bazında kitlelerden koparıp elit bir kesime teslim etmiştir ki, bu durum Sofistlerin hem bilgi elde etme yolunda hem de siyasi boyutta öne sürdükleri argümanların anti-tezi durumundadır.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A. (2002). *Kent Devletinden İmparatorluğa*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Büyükdüvenci, S. (2019). İdealizm ve Eğitim, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 21 (1): 343-365.
- Copleston, F. (1993). *A History of Philosophy, Cilt 1*, Doubleday: Image Books.
- Çelik, S. (2010). *Bilgi Felsefesi: İlkçağ'danYeniçağ'a*, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Özdemir, D. (2019). *Platon ve Sofistlerin Bilgi Anlayışlarının Karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi, ANKARA ÜNİVERSİTESİ).
- Peter, Angeles. A. (1981). *Dictionary of Philosophy*, New York: Barnes & NobleBooks.
- Platon. (1986). *Diyaloglar 2, Theaitetos*, (Çev) Macit Gökberk, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon. (1991). *The Republic*, (Çev). *Benjamin Jowett*. New York: VintageClassics.
- Popkin, R.,Stroll H. A. (2002). *Skeptical Philosophy forEveryone*, New York: PormetheusBook.

- Russell, B. (2016). *Batı Felsefesi Tarihi: Cilt 1*, (Çev). Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Skirberk, G., Gilje, N. (2001). *Antik Yunandan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, (Çev.) E. Akbaş, Ş. Mutlu, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Şenel, A. (1968). *Eski Yunan'da Siyasal Düşünüş*, Ankara: SBF Yayınları.
- Şenel, A. (1996). *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Yıldızdöken, Ç. (2017). Sofistlerin Epistemolojideki Yeri ve Önemi, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4 (12): 185-203.
- Zeller. E. (2001). *Grek Felsefe Tarihi*, (Çev) Ahmet Aydoğan, İz Yayıncılık: İstanbul.

İnternet Kaynakça

- Şahin, B. (2020). *Siyasi Düşünceler Tarihi I: Ders Notları*, <https://acikders.tuba.gov.tr/course/view.php?id=63>, (Erişim Tarihi: 17/05/2020).
- Internet Encyclopedia of Philosophy, <https://iep.utm.edu/heraclit/#:~:text=3.,not%20at%20the%20same%20time>, (Erişim Tarihi: 18/07/2020).

Strategic Research Academy ©

© Copyright of Journal of Current Researches on Social Science is the property of Strategic Research Academy and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.